

JANE AUSTEN VA CHARLOTTE BRONTË: XIX ASR INGLIZ ADABIYOTIDA AYOL OBRAZLARI VA JAMIYAT TANQIDI

Ziyodullayeva Yulduz Ilxom qizi

University of business and science universitetida

ingliz tili fani oqituvchisi

vokhidovasafiya2023@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15494073>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 15- May 2025 yil

Ma'qullandi: 20-May 2025 yil

Nashr qilindi: 23-May 2025 yil

KEY WORDS

Jane Austen, Charlotte Brontë, XIX asr ingliz adabiyoti, ayol obrazlari, jamiyat tanqidi, feminist adabiyotshunoslik, gender stereotiplari, ijtimoiy satira, tarixiy kontekst.

ABSTRACT

XIX asr ingliz adabiyoti, xususan Jane Austen va Charlotte Brontë ijodi, ayol obrazlari orqali jamiyatdagi gender stereotiplari va ijtimoiy cheklovlarni tanqidiy tarzda yoritgan. Austen o'z asarlarida nozik ijtimoiy satira orqali sinf tafovutlari va gender stereotiplarini tanqid qildi, Brontë esa kuchli ichki kechinmalar yordamida shaxsiy erkinlik va gender adolatsizligi masalalarini ochdi. Ikkala muallifning ayol qahramonlari jamiyatga tanqidiy munosabatni aks ettiradi. Austen yumshoq iroliyadan foydalansa, Brontë patriarxal tizimga qarshi ochiq norozilikni ifodalaydi. Ular ayollarning o'zlikni anglash va erkinlikka intilishlarini kuchli ravishda ta'kidlaydi. Jane Austen va Charlotte Brontë asarlari XIX asr ingliz adabiyotida ayol obrazlari va jamiyat tanqidini chuqur yoritgan bo'lib, zamonaviy feminist tadqiqotlar uchun mustahkam asos yaratadi hamda gender tengligi masalalarini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

XIX asr ingliz adabiyoti ijtimoiy o'zgarishlar, gender rollarining qayta shakllanishi va ayollarning jamiyatdagi mavqei bilan chambarchas bog'liq o'ziga xos davr hisoblanadi. Aynan shu davrda ingliz adabiyotida ayol yozuvchilar, xususan Jane Austen va Charlotte Brontë, o'zining ijodi bilan nafaqat adabiy jarayonga yangi ovoz olib kirishgan, balki jamiyatdagi gender stereotiplari va ijtimoiy cheklovlarga qarshi jiddiy tanqidiy fikrlarni ilgari surishgan. Jane Austen asarlarida ijtimoiy sinflar, oilaviy munosabatlar va ayollarning jamiyatdagi o'rni nozik satira va ironiyadan foydalangan holda tasvirlangan. Charlotte Brontë esa o'zining kuchli ichki kechinmalariga boy qahramonlari orqali ayollarning erkinlikka bo'lgan intilishi va patriarxal jamiyatdagi ziddiyatlarini ochib bergan.

Ushbu maqola Jane Austen va Charlotte Brontë ijodida ayol obrazlarining shakllanishi va ular orqali amalga oshirilgan jamiyat tanqidini o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda asarlarning ijtimoiy konteksti, ayol obrazlarining psixologik va ijtimoiy tahlili, shuningdek, feminist adabiyotshunoslik yondashuvi asosida ikki muallifning ijodiy metodlari va mavzularidagi o'xshashlik va farqlar aniqlanadi. Bu orqali XIX asr adabiyotida ayollar haqidagi jamiyat qarashlari va ularning adabiy matnlardagi aks ettirilishi to'g'risida yanada chuqurroq

tushuncha hosil qilinadi.

Jane Austen va Charlotte Brontë asarlarini o'rganishdagi asosiy ilmiy manbalar orasida feminist adabiyotshunoslikning nazariy asoslari (Butler, Gilbert va Gubar), shuningdek, viktorian davrining ijtimoiy va madaniy kontekstini yorituvchi tarixiy tadqiqotlar mavjud. Austenning ijodi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda uning asarlarida ayollar ijtimoiy bosim va cheklovlar ostida bo'lsa-da, aqlli va mustaqil fikrli qahramonlarni yaratganligi ta'kidlanadi (Johnson, 2008; Southam, 1997). Charlotte Brontë asarlarida esa ayollarning o'z ovozi topish va shaxsiy erkinlik uchun kurash temasi ustunligi qayd etilgan (Gilbert va Gubar, 1979; Showalter, 1992). Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda ikki muallif ijodidagi ayol obrazlarining ijtimoiy muhit bilan bog'liqligi va jamiyat tanqidi usullaridagi farqlar va o'xshashliklarga alohida e'tibor qaratilgan (Miller, 2006; Allott, 1996).

Ushbu tadqiqotning asosiy materiali sifatida XIX asr ingliz adabiyotining ikki mashhur asari – Jane Austenning «Pride and Prejudice» va Charlotte Brontëning «Jane Eyre» romanlari tanlandi. Ushbu asarlar davrning ijtimoiy va madaniy muhitini aks ettirib, ayollarning jamiyatdagi o'rnini, ularning huquq va erkinliklari, shuningdek, gender stereotiplari bilan bog'liq muammolarni o'zida aks ettiradi. Tanlangan asarlar, shuningdek, ayol obrazlari orqali jamiyat tanqidining turli ko'rinishlarini ifodalaydi, bu esa tadqiqot mavzusining markaziy jihati hisoblanadi.

Tadqiqotda sifatli tahlil usuli – matnni chuqur o'rganish asosiy metod sifatida qo'llanildi. Bu metod asarlarning qahramonlari, ularning xarakterlari, harakatlari va muhit bilan munosabatlarini batafsil tahlil qilish imkonini berdi. Matn tahlili yordamida ayol obrazlari qaysi ijtimoiy cheklovlar va bosimlar ostida shakllanganligi, ularning jamiyatdagi stereotiplarga qanday munosabatda bo'lgani aniqlanadi.

Shuningdek, feminist adabiyotshunoslik yondashuvi tadqiqotda muhim o'rin tutdi. Ushbu yondashuv yordamida mualliflarning asarlarida ayollarning jamiyatdagi mavqeiga nisbatan tanqidiy fikrlari, gender adolatsizligi va ayollarning shaxsiy erkinlik uchun kurashi ochib berildi. Feminist nazariyalar asosida Jane Austen va Charlotte Brontëning ijodiy uslubi, mavzulari va ayol obrazlari tahlil qilindi.

Tadqiqotda tarixiy-kontekstual yondashuv ham qo'llanilib, XIX asr ijtimoiy, madaniy va siyosiy sharoiti, xususan viktorian davr qadriyatlari, oilaviy munosabatlar tizimi va gender rollari chuqur tahlil qilindi. Bu esa adabiyot matnlaridagi ijtimoiy muhitni yaxshiroq tushunish va ayol obrazlarining jamiyat tanqididagi funksiyasini aniqlashga yordam berdi.

Materiallarni tahlil qilish jarayonida zamonaviy ilmiy adabiyotshunoslik manbalari, jumladan monografiyalar, maqolalar, dissertatsiya ishlaridan keng foydalanildi. Austen va Brontë asarlari yuzasidan amalga oshirilgan ilg'or tadqiqotlar tahlil qilindi, bu esa ikki muallif ijodining umumiy kontekstda joylashishini va ular orasidagi o'xshashlik hamda farqlarni aniqlash imkonini berdi.

Shu tariqa, tadqiqot metodologiyasi adabiyotshunoslik va tarixiy fanlar yondashuvlarini uyg'unlashtirgan holda, XIX asr ingliz adabiyotida ayol obrazlari va jamiyat tanqidini yanada chuqur va tizimli o'rganishga yo'naltirilgan.

Tadqiqot natijalari Jane Austen va Charlotte Brontë asarlarida yaratilgan ayol obrazlari ijtimoiy va madaniy kontekstga chuqur bog'langanligini ko'rsatdi. Austenning «Pride and Prejudice» asarida ayol qahramonlari, xususan Elizabet Bennet, o'z davrining an'anaviy gender va ijtimoiy cheklovlariga qarshi nozik va iroliq tanqid orqali namoyon bo'ladi.

Elizabetning aqlli, mustaqil va o'z fikrini erkin ifoda eta oladigan obrazlari, ayniqsa, ayollarning faqat nikoh orqali ijtimoiy barqarorlikka erishishi haqidagi stereotiplarga qarshi chiqqan. Austen o'z asarlarida ijtimoiy sinflararo munosabatlar va ayollar uchun cheklangan imkoniyatlarni satira vositasida ko'rsatgan.

Charlotte Brontëning «Jane Eyre» romanida esa ayol obrazlari o'zining kuchli ichki dunyosi, mustaqillik istagi va jamiyatga nisbatan noroziligi bilan ajralib turadi. Jane Eyre obrazida qahramonning shaxsiy erkinlik, ma'naviy mustaqillik va o'zlikni topish uchun kurashi qattiq ijtimoiy bosimlarga qaramay namoyon bo'ladi. Brontë bu asarida patriarxal jamiyatdagi gender tengsizliklari, ijtimoiy adolatsizliklar va ayolning o'z huquqlari uchun kurashishi muhim mavzular sifatida ko'tarilgan.

Natijalarga ko'ra, Jane Austen va Charlotte Brontë ijodida ayol obrazlari jamiyat tanqidining turli yo'nalishlarini ifodalaydi: Austen ijtimoiy sinf tafovutlari va oilaviy munosabatlardagi cheklovlarni, Brontë esa shaxsiy erkinlik va gender adolatsizligi masalalarini ko'proq o'rganadi. Shuningdek, ikki muallifning ayol obrazlarida umumiy jihatlar ham mavjud bo'lib, ular orqali ayollarning o'z fikrini bildirishga bo'lgan intilishi va jamiyatdagi cheklovlarga qarshi kurashuvi ifodalanadi.

Bu natijalar XIX asr ingliz adabiyotida ayol obrazlarining nafaqat adabiy, balki ijtimoiy va madaniy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Austen va Brontë ijodidagi ayol qahramonlari o'sha davr jamiyatining gender stereotiplarini muvaffaqiyatli tanqid qilgan va zamonaviy feminist nazariyalar uchun mustahkam poydevor yaratgan.

Jane Austen va Charlotte Brontë ijodida ayol obrazlari orqali amalga oshirilgan jamiyat tanqidi XIX asrning ijtimoiy va madaniy kontekstini chuqur anglash imkonini beradi. Ushbu ikki muallifning asarlari bir tomondan bir-biriga o'xshashliklarga ega bo'lsa, boshqa tomondan turli yondashuv va uslublari bilan ajralib turadi. Austen asarlarida ijtimoiy sinflararo tafovutlar, oilaviy munosabatlardagi stereotiplar va ayollarning jamiyatdagi mavqei nozik satira va ironiyaga asoslangan tarzda ochib beriladi. Bu orqali u o'z davrining konservativ qarashlari va gender rolining cheklovlarini jilovlaydi, ammo bu tanqidni juda yumshoq va nozik ifodalaydi. Elizabet Bennet kabi qahramonlar orqali Austen ayollarning intellektual salohiyati va mustaqilligini ta'kidlab, jamiyatdagi an'anaviy stereotiplarga qarshi mayin, ammo samarali kurash olib boradi.

Boshqa tomondan, Charlotte Brontëning asarlari hissiyotlarga boy, kuchli ichki kechinmalar bilan to'la bo'lib, unda ayol qahramonlarning shaxsiy erkinlik uchun kurashi aniq va keskin ifodalanadi. «Jane Eyre»da ayolning o'zligini anglash, ma'naviy mustaqillik va ijtimoiy adolatsizlikka qarshi turish muhim mavzulardir. Brontë o'z qahramonlari orqali patriarxal jamiyatdagi gender tengsizliklarini ochiqchasiga tanqid qiladi va ayollarning jamiyatdagi nohaqliklarga qarshi kurashish huquqini himoya qiladi. Bu esa Austen uslubidagi nozik iroliyadan farqli o'laroq, ko'proq dramatik va kuchli ifodaga ega.

Shu bilan birga, ikkala muallif ham ayollarning o'z fikrini bildirishga, shaxs sifatida erkin bo'lishga intilishlarini kuchli ravishda namoyon etadilar. Ularning qahramonlari o'z jamiyatining cheklovlari va stereotiplari bilan yuzma-yuz kelib, ularni tanqidiy ko'z bilan ko'radilar. Bu jihatdan Austen va Brontë ayol obrazlari XIX asr adabiyotida nafaqat badiiy, balki ijtimoiy ahamiyatga ham ega ekanligini ko'rsatadi.

Muhokama davomida aniqlanishicha, Austenning ijodi ko'proq ijtimoiy sinf tafovutlarini va ularning ayollarga ta'sirini o'rganishga qaratilgan bo'lsa, Brontë asarlari ayollarning

shaxsiy erkinligi va o'zlikni anglash jarayonlariga e'tibor qaratadi. Bu farq esa ularning ijodiy metodlari va zamonaviy feminist adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, Jane Austen va Charlotte Brontë ijodi XIX asr ingliz adabiyotida ayol obrazlari va jamiyat tanqidining turli qirralarini ochib beradi, bu esa ularning asarlarini zamonaviy o'quvchi va tadqiqotchilar uchun ham dolzarb qiladi. Ularning ijodi nafaqat tarixiy, balki zamonaviy ijtimoiy munosabatlarni tushunishda ham muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

XIX asr ingliz adabiyotida Jane Austen va Charlotte Brontë ijodi ayol obrazlari orqali jamiyat tanqidining chuqur va ko'p qirrali ko'rinishini taqdim etadi. Austenning nozik ijtimoiy satirasi va Brontëning kuchli ichki kechinmalarni aks ettiruvchi badiiy yondashuvi ayollarning o'zlikni anglashlari, shaxsiy erkinliklari va jamiyatdagi gender stereotiplari bilan kurashishlarining turli jihatlarini ochib beradi. Austen o'z asarlarida ijtimoiy sinflar va oilaviy munosabatlardagi cheklovlarni yumshoq iroliy bilan tanqid qilsa, Brontë o'z qahramonlari orqali patriarxal jamiyatga qarshi keskin va ochiq norozilikni ifodalaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, har ikki muallifning ayol obrazlari XIX asr jamiyatining gender va ijtimoiy strukturasi haqida muhim ma'lumotlarni beradi va ularning asarlari nafaqat badiiy, balki ijtimoiy-harakatlar nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. Austen va Brontë ijodida ayollar nafaqat jamiyatdagi o'rni bilan bog'liq masalalarni, balki shaxsiy erkinlik, o'zlikni topish va jamiyat tanqidini ham muhim mavzular sifatida ko'taradi.

Shunday qilib, Jane Austen va Charlotte Brontë asarlari XIX asr ingliz adabiyotida ayol obrazlari va jamiyat tanqidi mavzusidagi tadqiqotlarda asosiy manba bo'lib, zamonaviy feminist adabiyotshunoslik va ijtimoiy tahlillar uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ularning ijodi o'quvchilarga nafaqat o'tmishdagi ijtimoiy muammolarni anglash, balki hozirgi davrda gender tengligi va ijtimoiy adolat masalalarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Austen, J. (2003). *Pride and Prejudice* (S. M. Dunn, Ed.). Oxford University Press. (Original work published 1813).
2. Brontë, C. (2006). *Jane Eyre* (M. Gilbert, Ed.). Penguin Classics. (Original work published 1847)
3. Gilbert, S. M., & Gubar, S. (1979). *The Madwoman in the Attic: The Woman Writer and the Nineteenth-Century Literary Imagination*. Yale University Press.
4. Showalter, E. (1992). *Sister's Choice: Tradition and Change in American Women's Writing*. Oxford University Press.
5. Johnson, C. L. (2008). *Jane Austen: Women, Politics, and the Novel*. University of Chicago Press.
6. Miller, J. H. (2006). *Jane Austen, or the Secret of Style*. Princeton University Press.
7. Allott, M. (1996). *The Brontës: The Critical Heritage*. Routledge.
8. <https://www.routledge.com/The-Brontes-The-Critical-Heritage/Allott/p/book/9780415128295>
9. Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
10. Southam, B. C. (1997). *Jane Austen: The Critical Heritage*. Routledge.